

Mustafa Albayrak Eserleri Üzerinden Toplumsal Gerçeklik Kuramında Zaman – Mekân Algısı

Diler ÇELİKÖRS

ÖZ

Toplumsal Gerçekçilik Kuramı, Marksist gelenek kaynaklı bir kavramdır. Marksist Manifesto 'ya göre, sanatın rolü "toplumsal bilinci "geliştirmektir. Toplumsal Sanat söylemini kuran Saint-Simon(1767-1824),sanat ve sanayinin kaynaştığı bir ütopya kurgular. Bu ütopya, akılcı Avangart Sanatın zamanında tasarımın sanat üzerinde kurduğu egemenliğin habercisidir(Artun2010).

Mustafa Albayrak'ın "Toplumsal Gerçekçiliği", toplumsal yaşamın sorunlarını ele alışı, insanın çok boyutlu gerçekliğini, toplumsal sorunları, bireyin toplumla ve kendisiyle olan çatışmalı ilişkilerini betimleme eğiliminde Modernizemin, gelecekçilik ve kübizm gibi bazı üslup ve tekniklerinden yararlanmışır. Ahu Antmen(2019: 66)'e göre, Fütürizmin sanat manifestosunda, yeni bir dünya için, yeni bir sanat önermesi yer alır. Ancak bu yeni sanat hiçbir zaman tarif edilmemiştir. Kübizmin birden çok anı ve acıyı aynı yüzeyde gösterebilmesinden kaynaklanan yeni zaman ve mekân algısı Fütüristlerin dikkatini çekmiştir. Mekânda zaman varyasyonları deneyimleyen Mustafa Albayrak, söz konusu sanat anlayışını Fütürist kavrayışla harmanlayarak, bu doğrultuda çalışmalar üretmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Mustafa Albayrak eserleri üzerinden, Toplumcu Gerçekçi Kuram 'in zaman-mekân-beden kavramları ile bağlantısını ortaya koymaktır. Çalışmanın çatısını Belge Taraması Metodu ve sanatçı ile yapılan 24 Nisan 2021 tarihli görüşme oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Gerçeklik Kuramı, zaman, mekân, Fütürizm, Kapitalizm*

Perception of Time and Space in Social Reality Theory through the Works of Mustafa Albayrak

ABSTRACT

Social Realism Theory is a concept originating from the Marxist tradition. According to the Marxist Manifesto, the role of art is to develop “social consciousness”. Saint-Simon (1767-1824), who founded the Social Art discourse, constructs a utopia where art and industry merge. This utopia is the harbinger of the dominance of design over art in the time of rational Avant-garde Art (Artun2010). Mustafa Albayrak’s “Social Realism” has benefited from some styles and techniques of Modernism, such as futurism and cubism, in his handling of the problems of social life, his tendency to describe the multidimensional reality of human, social problems, and the conflicting relations of the individual with society and himself. According to Ahu Antmen (2019: 66), the art manifesto of Futurism includes a new art proposition for a new world. However, this new art has never been described. The new perception of time and space arising from the fact that Cubism can display multiple memories and pains on the same surface has attracted the attention of the Futurists. The aim of this study is to reveal the connection of Socialist Realist Theory with the concepts of time-space-body through the works of Mustafa Albayrak. Document Scanning Method and the interview with the artist dated April 24, 2021 constitute the framework of the work.

Keywords: *Social Reality Theory, time, space, Futurism, Capitalism*

Resim 1.M.Albayrak, Zaman ve Mekân Serisi, TÜYB,1998-2002

Mustafa Albayrak Sanatına Retrospektif Bir Bakış

Mustafa Albayrak sanatı, dünden bugüne ele alındığında, eserlerindeki plastik dil ve anlatım şekli değişiklik göstermiş olsa da fikirsel olarak başlangıçtan bu yana hep aynı düşünce dinamiğinden beslenerek şekillenmiştir. Onun resimlerinin orijini daima “zaman” ve “mekân” kavramları yer almaktadır. Öğrencilik Dönemi Çalışmalarından, 2010- 2011 yıllarına kadar devam eden ilk dönem çalışmaları olarak ele alınabilecek eserlerinde, yöresel nesnelere kurguladığı natürmortlarında, sürreal olarak nitelendirilebilecek eğilimlerle “zaman” ve “mekân” kavramlarını sorgulamıştır. Bu dönemin ardından halen bu gün de devam etmekte olan yeni bir üslup geliştirmektedir. Bir sanatçıyı yaşadığı mekândan, toplumdaki ya da yerel kültürel etkenlerden bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır.

Mustafa Albayrak'ın Erzurum'da deneyimlediği, ilk dönem Resimlerinde, özellikle natürmortlarındaki kültürel öğelerin varlığı ile dominant bir “mekân” algısının varlığı kendini net bir şekilde ortaya koyarken, “zaman” kavramının durağan, devinimsiz hali ve sarı-okru hâkimiyetindeki paletiyle izleyicide zamandan azade bir etki bırakmaktadır. Her ne kadar İlk ve İkinci Dönem resimleri arasında, keskin bir ayırım varmış gibi görünse de üslup bakımından farklılaşmış olması ile birlikte “mekân” ve “zaman” kavramlarını sorgulamadaki ısrarı sürmektedir.

Toplumsal Gerçeklik Kuramı İle Fütürizmin Kombinasyonu Olarak Anlam Bakımından Mustafa Albayrak Resimleri

Mustafa Albayrak, İstanbul gibi hareketli, zamanın sürekli ve hızlı bir biçimde devindiği bir şehirde yaşamaya başlamış olmasının da etkisiyle ilk dönem resimlerindeki statik zaman anlayışının yerine, kompozisyonları daha devingen ve hareketli bir hal almaktadır. Figürlerdeki hareket tekrarları ve bu tekrarların arka plana yaklaştıkça daha da saydamlaşan halleri, zaman kavramını yeniden yapılandırmıştır. Zaman, tekrarlar sayesinde kendini çoğaltmış, birkaç ardışık an olarak devingen ve titreşimli bir süreklilik kazanmıştır. Her ne kadar, Akarsu(1984:202) oluş, geliş-gidiş, değişme ve süreklilik biçimi, dönüşü olmayan bir doğrultuda birbiri ardından gitme ve ya tüm var olanların birbirlerinin yerini alarak zincirlendikleri sonsuz süre “olarak tanımlanmış olsa da, Mustafa Albayrak fiziksel mekânı, zaman ilişkisini hiç bitmeyen bir devinim olarak ele almaktadır. Böylece bir devinim kendini tekrarlayarak bir örüntü oluşturup ritime dönüşmektedir. Bu ritim plastik enstrümanlarla oluşturulan müzikal bir ifadeye bürünmektedir. Öyle

ki eser, resim ile müzik arasında gelip gitmekte, şehrin ritmik müziğini tuvale taşınmaktadır. Eylemin an an, görüntülendiği aksiyon fotoğrafları gibi betimleyici bir yaklaşımla hız, hareket ve devinime yönelik ilgisini biçimsel düzeyde kentsel ve endüstriyel temalara, hareketli insan bedenleri gibi konuları aktarmıştır. Boccioni 1917 de kaleme aldığı” Fütürist Resim: Teknik Manifesto ”da, Fütüristlerin evrensel bir dinamizm içinde tek bir anı resmetmek yerine, dinamik algının kendisinin görsel kılınabilmesinin peşinde oldukları dile getirilmiştir(Antmen,2017:67).Mustafa Albayrak’ın, söz konusu manifestoya uygun yaratımı, Bergson(1859-1941)” var olanın her an oluşum halinde” olduğu düşüncesini desteklerken sanatçı dondurulamayan aksiyon anını resmetme arayışı ile şehir koşuşturması ve tüketim hızına ayak uydurmuş beden ve beden gruplarının devingen halleri üzerinden “Toplumcu Gerçekçi ” anlayışla, Kapitalizmin maddi ve manevi tüketiciliğine eleştiri getirmektedir.

Resim2. M.Albayrak, Zaman ve Mekân Serisi, TÜYB,1998-2002

Resim3. M.Albayrak, Berrak Düşler, Saydam Gerçekle Serisi

“Sanat ve düşünce hayatında ulusallık-evrensellik ” meselesini büyük ölçüde siyasi ve kültürel dinamikler şekillendirmekte, biçim ve içerik bakımından Batı ile Türkiye’deki sanatsal üretim arasındaki etkileşim oluşmaktadır. Bu etkileşim, eserin doğrudan ulusal ya da evrensel olarak nitelendirilmesini zorlaştırmaktadır. Mustafa Albayrak kompozisyonlarındaki mekânlar, izleyen için her ne kadar tanıdık ya da özellikle bir şehre aitmiş gibi etki bırakması bakımından yerel anlatıma sahipmiş gibi görünse de “sokak” kavramının taşıdığı anlam bakımından evrensel değer taşımaktadır.” Sokak”, demokrasi mücadelesinin tüm alanları bakımından kamusal bir mekândır.

Kent sokakları, toplumsal ortak yaşamın, paylaşımın ve hareketliliğin sergilendiği, toplumsal “ben”in yeniden inşa edildiği, karmaşık kültürel dinamiklerin sergilendiği alanlardır. Çalışkan(2006), göre sokağı oluşturan evrensel tasarım kurgusunun bileşenleri ve ilkeleri olmakta. Bu anlamda, sokağın kolektif anlamı törensel ritüeller ve ona olanak tanıyan doğrusal süreklilik ve geçiş olarak karşımıza çıkmakta. Sokağı tanımlayan tüm çevresel elemanlar bu sürekliliği ve süreklilik içi ritmik farklılaşmaları tanımlar biçimde kurgulamaktadır. Mustafa Albayrak, kalabalıklardaki yalnızlaşmış insanların halleri, bir yere yetişmekteki ya da bir şeyleri tüketmelerindeki aceleci tavırları ile “sokak” kavramı üzerinden Kent-Kapitalizm ilişkisini sorgulamaktadır

Resim 4. M.Albayrak. Eminönü'nde Akşamüstü-100x185cm-TÜYB

Kentsel alanlarda oluşan yığılmanın kentlerde oluşturduğu yapısal değişikliklerin nedeni olarak Kapitalizme eleştiri getirmektedir. Kentlerin değişim hızının ve değişkenliğinin hafızayı zayıflattığını öne süren George Simtel(2003:96)'e göre, “İnsanın kendini böylesine yalnız, öylesine kaybolmuş hissettiği başka bir yer yoktur. Metropol insanının hafızasında mekân duran bir yer olmaktan çıkmakta, zihninde hareketten kaynaklı hızlıca ve ayrıntısız algılanan imgelerin sürekli akıp gittiği görünümler bütünü oluşturmaktadır.

Resim5. M.Albayrak. Kalabalıkta Yalnızlık 090x150cm-TÜYB

Mustafa Albayrak Eserlerine Fiziksel Ve Biçimsel Bakış

Mustafa Albayrak çalışmalarını genellikle büyük ebatlı kanvas tuvaler üzerine yağlı boya tekniği ile uygulamaktadır. Resimlerin yanında, alan düzenlemeleri ve üç boyutlu forma dayalı çalışmaları da bulunmaktadır. Resimlerinin iskeleti, açık-koyu lekelerin ritminden oluşur. Başlangıçta, grilerin hakimiyetindeki nüans skalasından oluşan monokrom çalışmalarına, zamanla kırmızının tonları eklenmiş, son dönem çalışmalarında ise grilerin yanına bir çok renk katılmıştır. Dingin ve lokal grilerin yanına kroması son derece güçlü renkler eklemiştir. Son dönem kompozisyonlarındaki renklerin şiddeti ile kimi zaman fısıltı, kimi zaman çığlığa dönüşmeleri, kargaşa oluşturmaktan ziyade, açık-koyu dengesi sayesinde renkleri barışık olarak bir arada tutmayı başarmıştır. Ritim, yine bu açık koyu lekelerin dengeli tekrarından oluşarak resimde kendine has müzikal bir ifadeye dönüşür. Açık-koyu renkler birbirini takip edip yer değiştirirler ve görsel bir ritim tutturulup titreşime dönüşmektedir. Bu ritim tekrardan yeni bir düzen oluşmaktadır. Schelling'e göre, “Işık ışık olarak, yalnız ışık olmayanla karşı konumda ve buna göre yalnız renk olarak görülebilir”. Buna göre, algıladığımız

Resim6. Albayrak, Mis Sokaktan İstiklal-100x185cm-TÜYB

renkler, ışık ve ışsızlık kombinasyonudur (Soykan2016:136). Albayrak resimlerinde bu karşıtlık ifade aracı olarak görev görmektedir. Işık-gölge yerini renklerdeki açık koyu dengesine bırakarak, monokrom etki bırakmaktadır. Onun resimlerinde açık-koyu ritmik yapılanması, ifade edilmiş olan “Birlik” kavramının biçimidir. Resimdeki “art arda oluş” aynı zamanda durdurulmuş zamanı, artık zaman değildir, artık Çoklu-ğün Birliğe dönüşmüş halidir.

Sonuç

Mustafa Albayrak resimlerinin, Toplumsal Gerçekçilik Kuramından yola çıkışla anlam arayan, fikirsel altyapısını Fütürizmden başlatan, açık-koyu ritimleri ile yakalanan bütünde birlik olgusunu harmanlayan çalışmalar olarak değerlendirmek mümkündür. “Sokak” kavramından hareketle, sokağı kentsel yaşamın hız ve tüketim alışkanlıklarının yapısal değişiklerin nedeni olarak Kapitalizme eleştiri getirmektedir. Gri hâkimiyetindeki açık-koyu ritimlerin birbirini takip ederek oluşturduğu monokrom yapı-

lar kurgulamıştır. Kent yaşamının sıkıcı ve boğucu yönü ile tekrarlar halindeki yaşam döngülerine vurgu yapmaktadır. Eylemin an an sıralandığı betimleyici bir yaklaşımla hız, hareket ve devinime yönelik ilgisini biçimsel düzeyde kentsel ve endüstriyel temalara eğilmiştir. Çalışmalarına hareketli insan bedenleri ve devingen nesnelere gibi konuları aktarmış, zamanın izini görünür kılma gayreti ile eserler üretmiştir. Bağımsızlaşmayı, özgürleşmeyi, geleneksel tüm kalıplardan sıyrılmayı amaçlayan Modern Sanat, birçok sanat akımı ve kuramda olduğu gibi Fütürizmde de yeni bir gerçekliğe ulaşma yönüyledir. Fütürizmin en temel özelliklerinden olan eşzamanlılık, hız ve eylem içinde duyum ve heyecan çağrışımlarını tek bir uzamda anlatmayı amaçlaması bakımından Albayrak çalışmalarının Umberto Boccioni(1882-1916)’den temellendiğini, insan figürlerini kullanarak kent-sokak kavramını, toplumsal gerçekçilik bağlamında irdelemesi bakımından ise Carlo Carra(1881-1966), Faruk Cimok (1956), Nedret Sekban(1952) gibi sanatçılarla etki-

leşimde olduğunu söylemek mümkündür. Sanatın aldığı yol toplumsal gelişmelerle eş zamanlı biçimlenerek vücut bulmaktadır. Toplumsal değişim, sanat için kendini dönüştürme ve yenilenerek biçimlendirme alanı hazırlar. Albayrak, İstanbul'un hızla değişim gösteren toplumsal dinamikleri karşısında kayıtsız kalmamış, bu dinamiklerle Toplumcu Gerçekçi eğilimlerle, eleştirel bir tavır geliştirmektedir.

Kaynaklar

Kitaplar:

Soykan. Ö.N.(2017).Kuram-Eylem Birliği Olarak Sanat, Schelling Felsefesinde Bir Araştırma. Bilge Kültür Sanat Yayınları

Antmen. A.(2019).Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. Sel Yayıncılık

Simmel, G&Frisby. D(2003)Modern Kültürde Çatışma. Ayrıntı Yayınları

Ali Artun(2010),”Sanat Manifestoları-Avanguard Sanat ve Direniş”, İstanbul: İletişim Sanat Hayat. s.15-26

Makaleler:

Çalışkan(2006).Sokağı Anlamak ya da Toplumsal Ben in Yeniden Keşfi: Kentsel Sokaklar ve Kentsel Ritüeller/ODTÜ. Şehir ve Bölge Planlama

Görsel Kaynaklar:

Resim.1. M.Albayrak, Zaman ve Mekân Serisi, TÜYB,1998-2002

Resim.2. M.Albayrak, Zaman ve Mekân Serisi, TÜYB,1998-2002

Resim.3. M.Albayrak, , M.Albayrak, Berrak Düşler, Saydam Gerçekle Serisi

Resim.4. M.Albayrak. Eminönü'nde Akşamüstü-100x185cm-TÜYB

Resim.5.M.Albayrak. Kalabalıkta Yalnız 0 90x150cm-TÜYB

Resim.6.M. Albayrak. Albayrak, Mis Sokaktan İstiklal-100x185cm-TÜYB

Görüşmeler:

Mustafa Albayrak ile 24 Nisan 2021 tarihinde Zoom üzerinden görüşme